

Professor Treub over het historisch materialisme.

DOOR

ANT. PANNEKOEK.

(Slot)

Waar de heer Treub er toe overgaat de „abstrakte behandeling door een korte bespreking van enkele konkrete voorbeelden aan te vullen,” zooals hij dat pag. 143 noemt, zou men mogen verwachten, dat een kritiek op een enkele van de bekende geschiedkundige studies van Marx gegeven wordt. En dan op deze wijze, dat de gebrekkigheid der methode blijke, en fouten aangewezen worden, die uit de verkeerdheid van het uitgangspunt ontspruiten. Want fouten in de toepassing, verkeerde afleidingen, konklusies of verklaringen zullen zoolang in elke wetenschap voorkomen, als er gezocht wordt naar waarheid. De geschiedenis der natuurwetenschap is ook eene ongebroken reeks van verkeerde theorieën en verklaringen, gaandeweg door steeds betere vervangen; maar niemand zal het uitgangspunt dezer wetenschap: het in oorzakelijk verband met elkaar brengen van de verschijnselen, ook maar eenigszins aangetast wanen door gevallen, waarin verkeerde oorzaken aan verschijnselen toegekend zijn. Wie het historisch materialisme wil bestrijden, dient de gebeurtenissen, die Marx beschreef — of anders de geschiedenis der latere jaren, die door zijn leerlingen beschreven is — op andere wijze te beschrijven, zonder uit te gaan van de klasseverhoudingen en de produktiewijze, en dan door vergelijking der beide beschrijvingen aan te toonen, dat de zijne meer licht geeft, beter verklaart.

Wij zeiden: zoo iets zou men mogen verwachten; doch niemand zal dit na al het voorgaande van den heer Treub verwachten. Hij ziet in het historisch materialisme niet anders dan een middel om kunststukjes van wonderlijke verklaringen voor den dag te tooveren, en geeft daarvan een staalkaart. Inderdaad: ze zien er wonderlijk uit, zooals de

heer Treub ze geeft; maar voor het grootste deel komt hun zonderlinge verschijning voor rekening van den heer Treub, die blijkbaar niet eens in staat is, goed te begrijpen, laat staan weer te geven wat anderen schreven. Een voorbeeld. „Issaieff, een Russisch historisch-materialist,” zoo zegt hij blz. 145. „verklaart de vervolging van Christus door de orthodoxe „Joden, die zijner eerste volgelingen in Rome, alsmede de middeleeuwsche „vervolgingen der Albigenzen en Waldenzen uit de materiele gevaren, „waarmede de oude christengemeenten en later de Albigenzer- en Wal- „denzerbewegingen de belijders der heerschende religie bedreigden.” Nu kunnen wij niet alles voor onze rekening nemen, wat deze vrij oppervlakkige essayist, die alleen een klein beetje van het marxisme geproefd heeft, over geschiedkundige gebeurtenissen schrijft; maar wat hij op de door den heer Treub bedoelde en op dezelfde bladzij geciteerde plaats zegt, is toch geheel iets anders, dan de heer Treub hem laat zeggen. Hij zegt daar, dat Christus' prediking tegen de rijken, waardoor hij de grondslagen der bestaande materiele orde van zaken deed schudden, de vijandschap der fariseeërs wekte, daar deze orde de welgestelde burgers van Judea zeker dierbaarder was dan de wet en de profeten; hij zegt, dat in Rome niet de christelijke dogma's, maar de maatschappelijke leeringen de vervolgingen veroorzaakten; hij zegt, dat de strijd tegen de Albigenzen door de geestelijkheid niet om de dogma's der kerk, maar om de tienden der geloovigen gevoerd werd, die zouden ophouden door de ketterij. Dit is geheel iets anders dan de heer Treub er van maakt; is het haastige oppervlakkigheid, of is het gemis aan voldoende intellect, zulke duidelijke zinnen te verstaan? De bestaande orde van zaken, de klasseverhoudingen en machtsverhoudingen met gevaar bedreigen, is toch wat anders, dan de *belijders* der heerschende religie met materieel gevaar bedreigen.

Afgezien van het gebrek, dat hij niet in staat is goed te lezen en weer te geven, wat de door hem aangevallen schrijvers zeggen — overigens reeds voldoende om de volkomen waardeloosheid van zijn geschrift te bewijzen — volgt de heer Treub bij zijn bestrijding een methode, die zelfs zijn geestverwanten weinig afdoende moet voorkomen. De meeningen der marxisten — of wie hij daarvoor houdt — worden wel, met verbazing-uitdrukkende uitroepen omhuld, weergegeven — zij het dan ook vaak verkeerd —, maar een weerlegging zoekt men vergeefs. Zoo gemakkelijk heeft zich zeker zelden iemand zijn taak gemaakt. De heer Treub meent blijkbaar, dat de onzinnigheid der marxistische verklaringen voor zijn lezers geen nader betoog behoeft. Dat wil zeggen: hij rekent op het vooroordeel en de onkunde der lezers. Dat wisten de schrijvers, die deze verklaringen gaven, toch ook wel, dat zij niet met de gangbare meening overeenstemden, die zij door hunne verklaringen juist weerlegden en bestreden; de heer Treub acht het vanzelf sprekend,

dat het gangbare vooroordeel, dat naar den oppervlakkigen schijn gevormd is, en op geen wetenschappelijk onderzoek steunt, het natuurlijk bij het rechte eind heeft, tegenover daarvan afwijkende uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek. De heer Treub, in de 16de eeuw overgebracht, zou op dezelfde wijze de nieuwe leer van Copernicus, niet weerlegd, maar aan de kaak gesteld hebben, door tot zijn lezers te zeggen: Begrijp eens, menschen, die man zegt, dat de zon, die wij zien opkomen en ondergaan, stil staat! en nog sterker: dat de aarde onder onze voeten beweegt!

Volgen wij ten slotte den heer Treub, waar zijn kwaliteiten als Marxbestrijder wellicht haar hoogsten graad bereiken, n.l. daar, waar hij over de „groote mannen” spreekt. Er is een geschiedenis-opvatting, die den loop der historie, die daardoor het karakter van toeval krijgt, verklaart uit het werken van groote mannen, helden en genieën; daartegenover zegt het historisch materialisme, dat het geschiedkundig gebeuren door de op natuurlijke wijze zich ontwikkelende produktiewijze bepaald wordt, en dat het werken van deze mannen zelf slechts verstaan kan worden door de kennis van de maatschappij in dien tijd, haar ontwikkelingsgraad en hare behoeften. Groote geesten te voorschijn roepen, kunnen de maatschappelijke omstandigheden niet, zegt de heer Treub: „groote geesten worden — n'en déplaise Van der Goes — geboren, niet gemaakt”, daarmee Van der Goes verkeerd aanhalende, die N. T. III pag. 626 zegt: „Groote mannen, zeggen wij, worden gemaakt „en niet geboren; voor het minst is wat hen maakt, gewichtiger dan wat „hen teelt”. Groote geesten, dat is: menschen met grooter aanleg, grooter bekwaamheid of verstand, grooter wilskracht of volharding dan het gemiddelde, worden ten allen tijde geboren, evenals menschen met geringe vermogens. Wanneer een maatschappelijke revolutie zich voorbereide, en er gisting kwam in de hoofden, dan groeiden niet bij allen tegelijkertijd en even sterk de nieuwe denkbeelden; neen, de bekwaamste en tegelijk onbevangenste koppen moesten deze wordende inzichten van de opkomende klasse formuleeren, in samenhang brengen, betoogen en verbreiden; hun woord vond meer en meer ingang, omdat zij zeiden, wat anderen voelden en vaag vermoedden; het kon dan schijnen, alsof hun geestesarbeid de revolutie in denken, straks door daden gevolgd, veroorzaakt had. Brak een revolutie uit, kwam een klasse in verzet, dan waren het de krachtigst willende, doortastendste, energiekste personen, die vanzelf aan de spits kwamen, aanvoerders werden in den strijd; en weer moest het schijnen alsof hun energie de revolutie maakte. In werkelijkheid was het steeds de behoefte der opkomende klasse, die de denkers en de aanvoerders voorwaarts dreef; waren deze personen er niet geweest, dan hadden anderen die plaatsen ingenomen; het verloop in bijzonderheden van de revolutie, de bijzondere inhoud en

formuleering van de theorie was dan eenigszins anders geweest, afhankelijk van toevallige persoonlijke eigenschappen; maar de hoofd-trekken zouden dezelfde zijn, daar niet hun persoonlijkheid, maar de maatschappelijke omstandigheden deze bepalen.

Zoo ongeveer zou men de historisch-materialistische opvatting over de beteekenis van de groote mannen kunnen schetsen; Labriola zegt het in een door den heer Treub pag. 147 geciteerde plaats ook duidelijk: „Deze mannen zijn noch een te verwaarloozen toevalligheid, noch wonderbaarlijke scheppers van wat de maatschappij zonder hen niet gekund had”, en hij merkt op, dat het juist in volkomen harmonie is met het historisch materialisme, het optreden van die mannen uit de algemeene omstandigheden te verklaren. De heer Treub begrijpt zoo weinig de strekking van deze opmerking, dat hij in botte naïveteit er onmiddellijk op laat volgen: Labriola waagt zich echter niet aan de uiteenzetting, hoe die volkomen harmoniseering van de verschijning van groote mannen met het historisch materialisme in zijn werk gaat. Och, waarde heer, Labriola heeft dien zin juist voor menschen als u geschreven, omdat hij zoo precies uw misverstand kende; hij dient enkel om u te zeggen, dat het beeld van deze leer, dat gij in uw hoofd hebt, een warbeeld is. „De groote mannen zijn voor het historisch materialisme een moeilijk probleem”, verklaart de heer Treub — wat hier het probleem is, schijnt hij inderdaad moeilijk te onderscheiden — „niet allen maken zij zich daarvan zoo gemakkelijk af als Mehring en Van der Goes”. Als men hem nu hoort vragen aan V. d. G. naar een proeve van verklaring van het optreden van Socrates, Plato, enz., een lange rij namen, die met Darwin sluit, en men vindt dan op de aangehaalde plaats een uitvoerige behandeling van de maatschappelijke omstandigheden, die beteekenis gaven aan het optreden juist van Darwin — dan komt de vraag onwillekeurig op, of de oorsprong van zijn verwijt niet veelal aan hem zelf toe te schrijven is, doordat hij haastig over den inhoud der geschriften heenloopt zonder ze te lezen, of ze leest zonder er iets van te begrijpen.

De mogelijkheid te onderstellen, dat hij van het historisch materialisme wat anders verwacht, n.l. de verklaring, waarom er nu en dan geniale menschen geboren worden, lijkt wel wat gek; maar dat zelfs zoo iets niet te gek is voor een Marx-kritikus, blijkt uit het vervolg van het straks gemelde citaat, waar hij zegt: Kautsky verlangt, dat men om het werken der groote mannen goed te verstaan, ook hun persoonlijke begaafdheid in aanmerking neemt, „zonder dat hij poogt van deze persoonlijke begaafdheid eene historisch-materialistische verklaring te geven. Dit pleit voor Kautsky en tegen de historisch-materialistische geschiedbeschouwing”. Hier blijkt het dus: onze theorie moet verklaren, waarom de een een groote geest was, de ander een suffert:

evengoed kan men haar vragen te verklaren, waarom Jan blauwe oogen en Piet rood haar heeft. Dat hij van het historisch-materialisme een verklaring vraagt van wat bij alle levende wezens een ervaringsfeit is, de afwijking der afzonderlijke individuen van het gemiddeld type, dus van iets, dat tot het gebied van de biologie behoort — dat werpt een nieuw, maar niet gunstig licht op des heeren Treubs kennis van het marxisme.

IV.

Een geheel hoofdstuk wijdt de heer Treub aan het betoog, dat het historisch materialisme den naam materialisme niet verdient. Men mag deze moeite voor het doel overbodig achten, want wat is een naam? Namen hebben doorgaans hun historischen grond, en het is geen kenteeken van bijzonder breed inzicht, later drukte te gaan maken over een verkeerden naam; als men weet, wat er mee bedoeld wordt, is het toch genoeg, zou men zeggen. Wanneer wij ons nu toch met dit hoofdstuk bezighouden, is het dan ook niet zoozeer, omdat het betoog van de geschiktheid van dezen naam zoo dringend moet heeten, als wel, omdat het een nieuw staaltje levert van de wijze, waarop de heer Treub het marxisme bestrijdt.

Het historisch materialisme ontstond, zoo ontleent hij aan Engels' boekje over Feuerbach, als poging „om de wetenschap der maatschappij „d. w. z. de kern van de zoogenaamde historische en filosofische „wetenschappen met den materialistischen grondslag in overeenstemming „te brengen en daarop te reconstrueeren”; en zijn konklusie luidt: in deze poging zijn Marx en Engels niet geslaagd (blz. 130). De mogelijkheid schijnt den heer Treub bij het neerschrijven van deze konklusie niet ingevallen te zijn, dat hij wellicht de bedoeling van Engels verkeerd begrepen heeft, en onder dien materialistischen grondslag wat anders verstaan heeft, dan Engels. Dit is trouwens in overeenstemming met zijn reeds meermalen opgemerkte eigenaardigheid, Marx in strijd met zichzelf te verklaren, als deze in strijd komt met een uitvindsel, dat de heer Treub voor marxisme aanziet. Zooiets doet zich ook hier voor; hij houdt zich aan Engels' zeggen, dat de nieuwe leer op materialistischen grondslag opgebouwd moest worden, terwijl hij echter onder materialisme wat anders verstaat, dan Engels er onder verstond.

Wat Engels er onder verstond, zegt deze zeer duidelijk op blz. 14 van genoemd boekje over Feuerbach: „Diegenen, die de oorspronkelijk-„heid van den geest tegenover de natuur volhielden, dus in laatste „instantie een of ander soort wereldschepping aannamen... vormden „het kamp van het idealisme. De anderen, die de natuur als het oor-„spronkelijke aanzagen, behoorden tot de verschillende scholen van het mate-„rialisme. Iets anders beteekenen die beide uitdrukkingen, idealisme en

„materialisme, oorspronkelijk niet, en in een anderen zin worden ze „hier ook niet gebruikt.” Daarentegen schetst de heer Treub de basis van het historisch materialisme aldus: „Zoowel Marx als Engels zijn van „het natuurwetenschappelijk materialisme uitgegaan. Voor hen is het „denken niet anders dan een uiting van stoffelijke bewegingen in de „hersenen en het geheele geestelijke leven niet anders dan een weer-„spiegeling van het materiele leven,” waarop hij dan vol ijdel zelf-behagen over zijn verzinsel, een genesis van het historisch materialisme bouwt, die wij als een te zonderling misbakseltje maar laten rusten. In dit citaat vindt men, als het ware om aan het gemis aan verband met elkaar door haastige samenvoeging in één zin tegemoet te komen, twee geheel verschillende stellingen aaneengekoppeld. Het laatste gedeelte is een ietwat ongelukkige formulering van het historisch materialisme, terwijl in het eerste deel Marx het aanvaarden van het burgerlijk, z.g. natuurwetenschappelijk materialisme van Büchner c.s. wordt toegedicht. En nog eens komt ditzelfde aan het slot van dit hoofdstuk te voorschijn, waar hij herhaalt, dat het historisch materialisme een toepassing van de leer moest zijn, dat de geest een uitvloeisel is van de stof, en (overbodig) konstateert, dat het nu gebleken is, dat het van het natuurwetenschappelijk materialisme hemelsbreed verschilt. En daarom heet het, dat Marx en Engels niet geslaagd zijn.

De verwarring tusschen het socialistisch en het burgerlijk materialisme behoort blijkbaar tot de hardnekkige vooroordeelen, die in burgerlijke hersenen zoo weinig kans op uitroeiing bieden, omdat in het duister der onkunde elke onderscheiding verdwijnt. De stelling, dat de inhoud von ons denken bepaald wordt door de buitenwereld, de werkelijkheid, heeft niets te maken met de leer, dat het denken een uitvloeisel van de beweging der hersenmaterie is. Er zou dus geen reden zijn, nu de heer Treub dit oude misverstand opnieuw oprakelt, en daarmee zijn volkomen onbevoegdheid aantoot om over materialisme mee te spreken, er op in te gaan, als hij niet Kautsky en Plechanoff als getuigen voor zijn uitspraak aanriep. Gaan wij dit dus nog even na.

Op de aangehaalde plaats zegt Kautsky niet anders dan dat voor ons de geest, de ideeën, een functie zijn van de menschelijke hersenen, een uitspraak, die de heer Treub evenzoo kan vinden bij Dietzgen, dien hij in een noot op blz. 90 tegenover Marx' filosofische opvattingen wil uitspelen. De heer Treub leest daarin, dat de ideeën uitvloeisels zijn van stoffelijke bewegingen der hersenmaterie. Men kan geneigd zijn deze zonderlinge interpretatie te verontschuldigen, doordat hij niet beter weet, en te weinig ervaren in filosofisch denken, om zulke onderscheidingen te voelen. Maar deze verontschuldiging kan slechts gelden voor wie niet de uitvoerige uiteenzetting van Plechanoff N. Z. XVI gelezen heeft. Daar zet Plechanoff, van wien hij n. b. als autori-

teit voor zijn uitspraak deze plaats zelf citeert, uitvoerig en uitdrukkelijk uiteen, dat de meening, als zou het geestelijke een gevolg zijn van de beweging der materie, noch aan Marx en Engels, noch aan de Fransche materialisten van de 18de eeuw mag toegeschreven worden. Daar wij niet mogen onderstellen, dat het citeeren van een artikel in een voetnoot enkel voor den geur geschiedt, om aan zijn werk te meer den schijn van een diepe bronnenstudie te geven, moeten wij aannemen, dat de heer Treub dit artikel gelezen heeft. Maar hoe komt hij er dan toe, met een beroep op Plechanoff juist het tegendeel van diens meening neer te schrijven? Is het gemis aan voldoende geestelijke vermogens, of is het gemis aan verantwoordelijkheidsgevoel tegenover zijn lezers, of oppervlakkigheid, waardoor hij alles, wat maar bruikbaar schijnt tegen het marxisme, aangrijpt zonder er zich voldoende mee op de hoogte te stellen? Wanneer men de vele en duidelijke uiteenzettingen van Kautsky, Plechanoff en andere penvoerders van het proletariaat op dit punt leest, en men ziet dan de paar onbenullige zinnetjes vol onbeholpen onzin, waarmee de man, die door de bourgeoisie van de hoofdstad voor een hoogleeraarszetel werd uitverkoren, er zich van afmaakt, dan beseft men eerst recht, wat het beduidt, als wij zeggen, dat de burgerlijke klasse een ondergaande klasse is, die aan de groote geestelijke beweging van onze dagen niet meer kan meedoen, en op dezen wetenschappelijken vooruitgang slechts belemmend kan werken.

In één opzicht wil de heer Treub den naam materialistisch laten gelden: het historisch materialisme bleek te zijn, zegt hij, „de leer, dat „de maatschappelijke ontwikkeling bepaald wordt door de mate waarin „en de wijze waarop aan de *begeerte* naar stoffelijke goederen kan „worden voldaan. Deze opvatting is alleen materialistisch in de taal „van het dagelijksch leven...” (pag. 130). Ziehier een voorbeeld, hoe onze tegenstanders het zelfs daar, waar ze het ongeveer goed willen zeggen, nog verkeerd zeggen. Lees voor *begeerte* naar stoffelijke goederen de behoefte aan het noodzakelijk levensonderhoud, en men kan alleen nog aanmerken, dat voor deze ontdekking zooveel overbodig ontdekkingstalent verbruikt is. Het verschil in inhoud is niet groot; het verschil ligt in het accent. Zooals de heer Treub, met afkeurenden nadruk op dat woord *begeerte*, spreekt alleen de bourgeois, die in het streven van de opkomende arbeidersklasse naar een voldoende levensonderhoud niet anders wil zien, dan de ondeugd der begeerlijkheid, verlangen naar lekker eten en drinken, en met voorliefde onder materialisme „in de taal van het dagelijksch leven” aanbidding van den buik verstaat. Spreken wij van de bevrediging der stoffelijke behoeften als het doel, dat de produktie der gebruikswaarden beheerscht en zoo den grondslag van de economische verhoudingen uitmaakt: de heer Treub noemt dit „juister” de voorwaarde voor het „dierlijk” leven van den mensch.

„Maar zelfs op den laagsten trap van ontwikkeling leidt de mensch niet uitsluitend een dierlijk leven” (pag. 133.) De waardeschatting, die in dit woord dierlijk gehoord wordt, verklaart volkomen het onvermogen onzer bestrijders, de grondstelling van het historisch materialisme toe te geven. Het typisch menselijke, zeggen zij, is de geest, het denkvermogen; en al stelt dit voorop, dat de lichamelijke behoeften bevredigd zijn, daarom behoeft de inhoud van hun denken toch niet bepaald te worden door de wijze, waarop de menschen deze dierlijke behoeften bevredigen; net alsof de menschen altijd aan eten en drinken denken!

Het valt in het oog, dat door de hier gebezigde tegenstelling tusschen dierlijk en menselijk onze bestrijders zich den weg, die tot goed verstaan van de economische verhoudingen kon voeren, dadelijk afsnijden. De mensch wordt hier in tweeën gedeeld: wat hij met de dieren gemeen heeft, wordt dierlijk genoemd, — zoo het bevredigen zijner stoffelijke behoeften — en alleen, wat daarbuiten valt, als echt menselijk beschouwd. Hier wordt voorbijgezien, dat juist het typisch-menselijke ligt in de bijzondere wijze, waarop hij zijn behoeften bevredigt, n.l. door te arbeiden, d. i. door doelbewuste toepassing van werktuigen; en de bijzondere inrichting van dezen arbeid, zoodra hij door het samenwerken van vele menschen, later van een steeds grooter deel der geheele menschheid, tot een maatschappelijk arbeidsproces is geworden, maakt de economische verhoudingen uit. Gaan wij nu na, wat de heer Treub onder economische verhoudingen verstaat,¹⁾ dan vinden wij niet anders, dan den uiterlijken schijn van deze verhoudingen onder het kapitalisme; een economische betrekking is een betrekking tusschen koper en verkooper, als het objekt een economisch goed is, hetzij materieel, hetzij een met geld betaalde dienst; evenzoo zijn de verhoudingen ontstaande uit het eigendomsrecht economisch. Wat hier in de dor-juridische opsomming ontbreekt, en wat anderzijds gemist wordt in de plat-burgerlijke opvatting, die in de uitdrukking: bevrediging van het stoffelijk levensonderhoud niets anders kan lezen dan eten-en-drinken — dat is het breede, verbindende inzicht van het marxisme, dat de zorg voor het levensonderhoud doet kennen als het groote maatschappelijke produktie-

1) Typisch voor het geestespeil van de burgerlijke geleerden is de volgende beschouwing over economie van ... een hoogleeraar in economie. Reeds bij primitieve volksstammen ontbreekt, zegt hij, het verband tusschen geestesleven en economische omstandigheden, want hier is geen economie. „Het is een door de werkelijkheid gelogenstrafte voorstelling, „den primitieven mensch te beschouwen als een economisch handelenden mensch. De zorg „voor de toekomst, die een kenmerkend element van het economisch handelen is, een „kenmerkend element van den „goeden huisvader” ... ontbreekt bij de primitieve volks- „stammen in den regel geheel”. Dit is zeker de economie op haar allersmalst. Economisch beteekent zuinig, de wilde is niet zuinig, dus niet economisch — dus kunnen zijn denkbeelden niet door zijn economische omstandigheden bepaald worden!

proces, dat alle menschen, deelnemers aan dat proces, tot elkaar in bepaalde economische verhoudingen plaatst.

Dat de heer Treub, zoekende naar het verband tusschen eten en filosofeeren, niet verder komen kan, dan de leer, dat het filosofeeren eerst mogelijk is, als de maag gevuld is, maar dat het niet behoeft te handelen over de wijze, waarop de maag gevuld werd, is dus niet verwonderlijk. Want niet het voedsel, of de wijze waarop het verkregen werd, bepaalt — omdat het, zooals 't heet, het eerste noodige is — den inhoud der menselijke gedachten, maar alleen de verhoudingen, waarin de menschen tot elkaar en tot de natuur staan; deze verhoudingen zijn het, die de gedachten bepalen, en deze verhoudingen worden slechts begrepen door het algemeene arbeidsproces te begrijpen, waarvan zij deel uitmaken.

De heer Treub heeft zich beijverd, zijnerzijds ook een schets van „de aard der economische betrekkingen” en de verhouding van economie en recht te geven, blijkbaar van oordeel, dat een uiteenzetting van de betere theorie de beste kritiek op de slechtere is. Wij vermeldden reeds, wat hij onder economische verhoudingen verstaat; deze zijn, zegt hij, evenals alle andere verhoudingen van de menschen, van ideëlen aard: zij worden door de zedeleer beoordeeld en, omdat zij zoo belangrijk zijn, voor een groot deel door rechtsregels bepaald; „alle „maatschappelijke verhoudingen (zijn) in één woord als ethische ver- „houdingen aan te duiden” (pag. 152). „Alle maatschappelijke betrek- „kingen, ook de economische, hebben zich voor de rechtbank van het „ethisch oordeel der maatschappij te rechtvaardigen, dat zich met de „algemeene geestesontwikkeling wijzig” (blz. 160). „Recht en zeden „zijn de regelende elementen in het geheele maatschappelijke en alzo „ook in het economische leven” (pag. 166). Het recht „verlangt ook, „dat die (rechts)voorschriften zelve innerlijk strooken met de recht- „vaardigheids-ideëen, welke leven in de maatschappij voor welke die „voorschriften hebben te gelden” (pag. 167). „Het recht heeft in de „maatschappij de taak te volbrengen het geheele maatschappelijk en „dus ook het economisch leven in overeenstemming te houden met „het in de maatschappij levende en met hare ontwikkeling hooger „stijgende rechtvaardigheids-bewustzijn” (blz. 167). Ziehier een stelletje uitspraken, die de betere theorie van den heer Treub voldoende kenmerken, en die, terwijl zij zich hier en daar verheffen tot de ethische braafheid van een vrijzinnige godsdienst-onderwijzeres, gevoegelijk door elk liberaal jurist kunnen onderschreven worden. De menschen regelen hun economische verhoudingen naar hun ethisch oordeel, naar wat ze goed en kwaad achten, en zij binden deze verhoudingen aan regels, die hun rechtvaardigheids-bewustzijn hun ingeeft. Maar, mogen wij vragen, waardoor wordt dit ethisch oordeel bepaald? Vanwaar komt

de bijzondere inhoud van hun rechtsbewustzijn? Een flauwe poging tot beantwoording van die vragen wordt gedaan in de aanduiding dat het rechtvaardigheids-bewustzijn „hooger” stijgt met de maatschappelijke en de geestes-ontwikkeling; maar afdoende en bevredigend zal men dit niet kunnen noemen.

Het eigenaardige is nu, dat wij met de hoofdgedachte van deze beschouwingen, die tegen ons aangevoerd worden, volkomen meegaan; deze hoofdgedachte, dat de menschen al hun betrekkingen, dus ook de economische, zoover zij die regelen kunnen, regelen naar wat hun goed en rechtvaardig voorkomt, is, dachten wij, voor iedereen zoo vanzelf sprekend, dat een uitvoerige uiteenzetting daarvan op zijn minst overbodig mocht heeten. Wij blijven echter niet staan bij deze erkenning, maar vragen naar de reden, waarom de menschen juist bepaalde verhoudingen goed en rechtvaardig achten en andere niet. Dit is het bijzondere, kenmerkende van het marxisme tegenover de burgerlijke opvatting, die een verdere verklaring niet noodig acht. Er is iets onbeschrijfelijk humoristisch in, dat de heer Treub ons met grooten ernst voorhoudt, waarover wij het allen eens zijn, maar over datgene, waar het om gaat, zorgvuldig zwijgt. Waar wij zeggen, dat de ethische en juridische opvattingen, *volgens welke de menschen hun verhoudingen regelen*, door de produktiewijze bepaald worden, antwoordt de heer Treub: dat is onjuist; de menschen regelen integendeel al hun verhoudingen naar hun ethische en juridische opvattingen. Kan iemand, mogen wij vragen, sterker bewijs leveren, dat hij van het geheele marxisme nooit iets begrepen heeft? Kan men op duidelijker manier zijn onkunde aantoonen, dan door lange uiteenzettingen te geven over wat niemand betwijfelt, en ondertusschen langs de hoofdzaak van het marxisme voorbij te praten? Kan iemand zijn onbevoegdheid, over een wetenschappelijke verklaringwijze een oordeel te vellen, klaarblijkelijkertentoonstellen, dan door verklaring van een verschijnsel op te vatten als ontkenning van dit verschijnsel? De duisterlingen uit de 16de eeuw hebben tegen de denkbeelden van Copernicus over den stilstand van de zon niet aangevoerd, dat wij de zon elken morgen opnieuw in het Oosten zien opgaan; in dit opzicht stonden zij dus zeker boven hun moderne kollega's.

Het is deze ernstige tekortkoming in de hoofdzaak, die als een rotplek in een vrucht alle deelen onsmakelijk en ongenietbaar maakt, en dan hier, dan daar door het ontleedmes aan de oppervlakte komt. De maatschappij berust niet op de wet, heeft Marx in 1849 voor de Keulsche jury gezegd; dat is een juridische inbeelding. De heer Treub wil dit toegeven, „maar evenzeer... is het een marxistische inbeelding, dat „de wet op de maatschappij rust. De wet is de uitdrukking van een „der constitueerende elementen van de maatschappij, een deel van het

„geheel der... geldende ideeën, dat den aard daarvan... bepaalt” (blz. 149—150). Het laatste is ongetwijfeld in dezelfde mate waar, als het nietszeggend is; het marxisme voegt er aan toe, waarop deze ideeën berusten, vanwaar ze komen. De burgerlijke denkwijze laat deze ideeën, laat de rechtsregels, de zedelijke opvattingen als iets vreemds, van buiten of van boven gekomen, op de maatschappelijke verhoudingen inwerken; liever dan zich de vraag ernstig te stellen, vanwaar deze op natuurlijke wijze konden komen, spelen haar vertegenwoordigers met platte, nietszeggende gemeenplaatsen, zooals „De maatschappij is een eenheid van ideeën aard. Ideeële banden zijn het, die „de leden der maatschappij aan elkaar binden” (bl. 151). Zeker, die banden zijn niet van touw. Maar wat een zoutelooze praat is dat, die onjuist wordt, zoodra men er een anderen, ernstiger zin in gaat leggen.

Bij de beoordeeling van het marxisme als wetenschap der maatschappij mag men geen anderen maatstaf aanleggen, dan die in alle wetenschappen geldt, waar ook niet oorzaak en gevolg scherp gescheiden tegenover elkaar staan. Zoo is het nog al onnoozel om te meenen, dat in onze leer ideologische bovenbouw en materieele produktie enkel als gevolg en oorzaak in scherpe tegenstelling staan. Wanneer wij zeggen, dat de politieke vormen en de wetten door de economische toestanden bepaald en veroorzaakt worden, beteekent dit niet, dat zij zelve zonder invloed op de laatste zijn. Integendeel; maar dit laatste te zeggen was wegens de algemeene bekendheid overbodig, terwijl op het eerste als de nieuw ontdekte aanvulling de nadruk moest gelegd worden. Waarom zouden de menschen anders hun politieke instellingen en wetten met zooveel inspanning en opoffering in overeenstemming brengen met de materieele produktie-wijze, als zij hierop geen invloed uitoefenden? In de Fransche revolutie veroverde de bourgeoisie de politieke macht, en zij gebruikte die, om de wetten naar haar behoeften in te richten. Zij deed dit niet voor de aardigheid van het machtsbezit, maar omdat deze macht en deze wetten op de kapitalistische produktie bevorderend en steunend werkten, en allereerst veroorloofden, drukkend gevoelde belemmeringen weg te nemen. Doch de politieke macht, die dit doet, is niet een vreemde, buitenstaande hoogere macht, die onafhankelijk tegenover de economische verhoudingen staat; de wetten zijn niet willekeurig te maken, maar moeten in de behoeften van het maatschappelijke leven voorzien; het rechtsbewustzijn en de ideeën, die zich daarin openbaren, zijn niet toevallig; zoo maakt het marxisme een gesloten keten van elkaar voortstuwende wisselwerkingen, waar het burgerlijk inzicht slechts eenzijdigen samenhang, willekeur en toeval zag. 1)

1) Voor de korthed vermelden wij slechts in het voorbijgaan, dat hetzelfde gebrek aan wetenschappelijk inzicht zich voordoet, waar de heer Treub (met Marx) van de produktiewijze opklimt tot de techniek, vandaar tot de natuurkunde, en dan tot de wiskunde; zoo is,

De menschen maken hun geschiedenis zelf, maar niet naar eigen believen; in dezen eenvoudigen zin kan men de grondgedachte van het historisch materialisme in korten vorm samendringen. Wanneer wij zeggen, dat de wetenschap der maatschappij thans tot natuurwetenschap is geworden, en door noodzakelijke, natuurlijke wetten bepaald wordt, wijst de eerste helft: „de menschen maken hun geschiedenis zelf” onmiddellijk op het groote verschilpunt met de eigenlijke natuurwetenschap. De geschiedenis is het tafreel van wat de menschen deden en handelden; en wat de menschen doen en handelen, moeten zij allereerst willen. Deze stelling is algemeen goed; maar het marxisme stelt bovendien en beantwoordt de vraag naar den oorsprong van dit willen. Niet naar eigen believen maken de menschen hun geschiedenis; wat zij willen en doen, is niet onafhankelijk, maar wordt bepaald door wat men het algemeenst omstandigheden kan noemen, waaronder de economische omstandigheden de belangrijkste plaats vervullen. Het marxisme is — wij hebben daar al eens vaker op gewezen — het best als een wetenschap van het menselijk willen te kenmerken; het geeft aan, waardoor de wil bepaald wordt, en sluit dus vanzelf in zich, dat de wil niet vrij is. Hierin ligt de groote vooruitgang in menselijke wetenschap, die onze leer voorstelt, en hierin kunnen de burgerlijke geleerden ons niet volgen; hier is de scherpe tegenstelling tusschen socialistische en liberale opvatting, tusschen proletarische en burgerlijke levensbeschouwing.

Men gevoelt, dat hier een nooit opdrogende bron van misverstanden en verkeerde opvattingen ligt; ook al zullen zij niet altijd in zoo onbenullige taal uitgedrukt worden als op blz. 172: „Het willen blijft in laatste ontleding een kracht in zich zelf” en op blz. 180, waar van Marx gezegd wordt, dat hij de beteekenis der menselijke idealen „wegcijferde”. Gorter heeft er reeds op gewezen, hoe verward de opvattingen van den heer Treub hier tusschen twee theorieën wankelen; maar evenals bij zijn partij de vooruitstrevendheid maar middel en schijn, de behoudzucht wezen en doel is, zoo is hier in de theorie ook het gedeeltelijk aanvaarden van de bepaaldheid van den wil maar larie, woordenomhulsel, en de echt-liberale opvatting van den vrijen wil het wezen en de kern.

Verklaring van het willen is ook voor den heer Treub ontkenen van den invloed van het willen; is het marxisme een causaaltheorie, zoo zegt hij, dan ontkent het de beteekenis van het willen der individuen; Marx' vurige oproep: proletariërs aller landen, vereenigt u! is „tegelijk de veroordeeling van zijn eenzijdige causaaltheorie”. Is het

besluit hij, een zeer speciale geestelijke ontwikkeling de grondoorzaak van alle maatschappelijke gebeuren. Hij vergeet daarbij, dat volgens Marx deze grondoorzaak zelf weer gevolg is van de produktiewijze, die de techniek en de wetenschap voor hare behoeften voortstuwt.

dan zoo moeilijk te begrijpen, zouden wij willen vragen, dat juist de leer, die het menselijk willen door de van buiten komende invloeden bepaalt, er toe leidt, aan de arbeiders de op hen werkende invloeden te doen kennen, hun de strekking en de bewegingsrichting van het kapitalisme te onthullen, en hun den weg te wijzen, waarlangs het het best te bestrijden is? De materiele omstandigheden bepalen ons willen: de toestand der arbeiders onder het kapitalisme bv. doet bij hen den wensch opkomen, dit stelsel af te schaffen en door het socialisme te vervangen. Maar niet altijd onmiddellijk; het maatschappelijk samenstel is ingewikkeld; haar verder aflaggende tendensen te doorzien kost wetenschappelijke studie; maar wie deze eenmaal kent, zal die kennis ook op de andere menschen overbrengen, en zoo hun wil beïnvloeden. De onderlinge inwerking der menschen behoort toch ook tot de invloeden, werkende op den wil; maar in laatste instantie komen zij uit de materiele werkingen voort. De onderzoekingen van Marx over het kapitalisme en zijn daarop gegronde aansporing tot de arbeiders, die nu nog belangrijke op het willen der menschen werkende invloeden zijn, geheel in overeenstemming met zijn theorie, zijn zelve een uitvloeisel van de kapitalistische produktiewijze. De algemeene en verstrekkende vorm van het doel, dat de menschen zich nu stellen, m. a. w. hun socialistisch ideaal, komt uit de materiele omstandigheden van het kapitalisme voort, maar slechts daar, waar deze omstandigheden meer of minder helder begrepen worden, door eigen ervaring, opgewekt en geleid door inlichting van anderen. De heer Treub maakt zich vroolijk over Marx, die meende zijn toekomstdenkbeelden op de werkelijkheid te bouwen, doch slechts utopische zelfgemaakte idealen daarvoor aanzag; kon zoo iets voor een halve eeuw als een glimlach der onnoozelheid begrijpelijk zijn — thans, nu de praktijk bewezen heeft wat de waarde van Marx' toekomstideaal is, nu millioenen, overeenkomstig zijn voorspelling, dit socialistisch ideaal zijn gaan aanhangen, nu heeft het veel van den lach van een boer, die kiespijn heeft.

Is het zoo moeilijk te begrijpen, herhalen wij, dat wat de menschen willen, dat het doel, dat zij zich stellen, het ideaal, waarnaar zij streven, niet zonder oorzaak is, niet willekeurig is of uit de lucht komt vallen, maar bepaald wordt door de omstandigheden, die op den mensch werken, het sterkst door de krachtigste en blijvendste invloeden? Het schijnt wel zoo te zijn voor de vertegenwoordigers der heerschende klasse, en niet zonder reden. Want gaven zij deze stelling toe, begrepen zij dit inzicht ten volle, dan zouden zij zich niet meer kunnen vleien met de illusie, dat mogelijk het socialisme een voorbijgaande verschijning is; dan zouden zij tegelijk begrijpen, dat het socialistisch ideaal geworteld is in reële feiten, daaruit zijn kracht put en daardoor steeds

sterker wordt en zoo zijn vervulling nadert. Onze uitspraak, dat het menschelijk willen op deze wijze bepaald wordt, is het doodvonnis voor de burgerlijke maatschappij. Voor de verdedigers van deze maatschappij bestaat het geloof in hun zaak enkel in ongeloof aan de onze: men kan nooit weten; als de menschen nu eens anders gaan willen! — de geestelijke sfeer, waarin zij leven, is de onzekerheid, het toeval, het geheimzinnige. En zoo wordt het meteen duidelijk, waarom zij dezen grooten vooruitgang in wetenschap niet kunnen meemaken; de menschelijke wil is, als al het geestelijke, voor hen iets zoo mysterieus, dat opheffing van het mysterieuse door een wetenschappelijke verklaring voor hen opheffing van het verschijnsel zelf is; dat ontkenning van een vrijen wil, die onafhankelijk van omstandigheden is, voor hen gelijk staat met ontkenning van het willen zelf.

Wij moeten hiermee besluiten. Wij hebben niet alles kunnen behandelen, wat de heer Treub aanvoert in zijn hoofdstuk over het historisch materialisme — om dat alles recht te zetten zou een boekdeel noodig zijn — maar het hier behandelde toont genoegzaam de volslagen onwetendheid van den heer Treub ten opzichte van het historisch materialisme aan. Had hij daarbij nog maar genoeg zelfkennis bezeten om te zwijgen over wat hij niet kende, het gemis aan die andere kennis zou niemand hem ten kwade geduid hebben. Nu zou men zich nog kunnen voorstellen, dat dergelijke bezwaren als de zijne tegen het marxisme van burgerlijke zijde op een manier worden te berde gebracht, dat er een ernstige gedachtenwisseling uit kon voortvloeien; de hinderlijk arrogante toon echter, waarop de heer Treub den staf breekt over leerstellingen en personen, die voor hem te hoog staan, en, wat aan innerlijke kracht der beweringen ontbreekt, door brutale stelligheid der uitspraken tracht te vergoeden, maken een behandeling van zijn werk tot een zeer onaesthetische bezigheid. Wat wij in onze inleiding meenden te mogen zeggen, n.l. dat wij hier een keuze uit het beste voor ons hadden, wat van burgerlijke zijde tegen ons ingebracht is, moeten wij terugnemen; hier vindt men alles bij elkaar, van zeer begrijpelijke noodzakelijke burgerlijke bezwaren tot de grofste en onwaarschijnlijkste domheden toe, alsof het den samensteller aan alle oordeel des onderscheids ontbroken heeft. Dit boek zal tal van liberale jongelieden er in laten loopen; zij zullen, verleid door den stelligen toon en het vertoon van wetenschap van den professor, met de wijsheden van den heer Treub in onze vergaderingen optreden, en zoo tot een gemakkelijke prooi voor onze woordvoerders en tot een bespotting van het publiek worden. Heeft op die wijze het boek van Treub eenige malen zijn onbruikbaarheid in den strijd tegen het socialisme bewezen, dan zal het weldra van het tooneel verdwijnen.